

Підбиваючи підсумки проведеного дослідження, варто зазначити, що будь-яке явище об'єктивної реальності зможе реалізувати своє призначення лише тоді, коли буде функціонувати. Функції права виражають ті визначальні риси права, в яких розкривається його специфіка та природа: сутність права, активні напрямки правового впливу, організаційні зв'язки із об'єктивною реальністю, динамічні та статичні характеристики. Саме тому дослідження функцій права є вивченням самого права, яке створює можливість повноцінного розуміння його соціальної ролі та пріоритетів впливу на мінливі суспільні відносини.

Література

1. Большая Советская Энциклопедия: В 30 т. Т. 28. Франкфурт—Чага / Гл. ред. А. М. Прохоров. — 3-е изд. — М.: Сов. Энцикл., 1978. — 616 с.
2. Великий тлумачий словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. — 1440 с.
3. Юридична енциклопедія: В 6 т. Т. 6. Т-Я / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К.: Укр. енцикл., 2004. — 768 с.
4. Кравчук М. В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: Павч. посіб. — 3-тє вид., зміп. й доп. — Тернопіль: Карт-блатш, 2002. — 247 с.
5. Основи держави і права: Павч. посіб. / За ред. А. М. Колодія і А. Ю. Олійника. — К.: Либідь, 1997. — 208 с.
6. Абрамов А. И. Понятие функции права // Журнал российского права. — 2006. — № 2. — С. 71–83.
7. Головистикова А. Н., Дмитриев Ю. А. Теория государства и права: Учебник. — М.: ЭКСМО, 2007. — 592 с.
8. Загальна теорія держави і права: Павч. посіб. / За ред. В. В. Копсйчикова. — Стеротип. вид. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 320 с.
9. Байтин М.И. О принципах и функциях права: новые моменты // Известия высших учебных заведений. Правоведение. — 2000. — № 3. — С. 4–16.
10. Наливайко О. І. Функціональне призначення права у процесі захисту прав людини // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: Зб. наук. пр. — 2002. — № 1 (7). — С. 57–60.
11. Сухарев А. Е. Система функций советского трудового права: Автореф. дис... канд. юрид. наук. — М., 1987. — 21 с.
12. Наливайко О. І. Функції права: поняття, класифікація, генезис // Часопис Київського університету права. — 2004. — № 3. — С. 13–18.

УДК 346.5:330.341.1:34.06

М. Д. Василенко

МЕТОДОЛОГІЧНЕ РОЗУМІННЯ ВПЛИВУ ДЕРЖАВИ НА ІННОВАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Методологічний та адміністративний супровід з боку держави, створення і визначення адміністративно-правового статусу суб'єктів інноваційної діяльності слід вважати досить важливими складовими інноваційного розвитку держави. Світовий досвід показує, що технологічні парки є перспективними, розвивають нові форми організації управління та стимулювання інноваційної діяльності. Виходячи з цього, держава на усіх рівнях влади має виступати гарантом

© М. Д. Василенко, 2009

інноваційного шляху розвитку, особливо на стадії переходу від четвертого до п'ятого технологічного укладу [1]. Тільки вона визначає ефективність державного регулювання і стимулювання її в цей період, контролює інноваційний процес в країні. Мова йде про правові та фінансово-режимні складові процесу.

Технологічний прорив для України стане можливим лише тільки при різкій активізації державної політики стимулювання науково-технічного прогресу та інноваційного розвитку, де підтримка прогресивних технологічних зрушень потребує значної фінансово-правової підтримки з боку держави.

Поряд з загальнотеоретичними методами філософії права, а також методами адміністративного права (прямого і непрямого впливу), системний аналіз у дослідженні управління інноваційною діяльністю має право на автономне існування, бо системність, з одного боку, лежить в основі усього державного управління, з іншого боку, вона стає основою дослідження державної інноваційної політики. Ключовим завданням науково-технічної політики є розгортання національної інноваційної системи, тобто створення і вдосконалення всіх ланок механізму забезпечення системності інноваційної діяльності, в тому числі забезпечення діяльності реально функціонуючих технопарків і технополісів. При цьому система повинна охопити правове регулювання та вдосконалення правових і фінансових інструментів державної підтримки інновацій, підтримки технопарків і інноваційних структур інших типів.

Створення національної інноваційної системи вимагає певних бюджетних вкладень, але, як показує світовий досвід, вони швидко окупаються. До того ж окремі елементи такої системи в країні вже є: в Україні функціонує, хоча і не досить ефективно низка технопарків і технополісів, існує науковий парк «Київська політехніка», на інтузіазмі невелика кількість бізнес-інкубаторів.

Обмеженість ресурсів і прискорений перехід до інноваційного типу розвитку з особливою гостротою ставлять питання як про виключення невиправданого дублювання тематики, експериментальної і випробувальної бази наукових розробок, так і проблему максимальної реалізації їх результатів у виробництві. При цьому необхідними стають гнучка державна політика, правовий захист розроблених технологій, охорона інтелектуальної власності, ревізія наявних наукових досліджень і їх виробничого використання. Необхідність державного стимулювання нових технологій визначається об'єктивними властивостями інноваційних процесів, пов'язаних з високою капіталомісткістю наукових досліджень та існуючими ризиками. Інноваційне законодавство являє собою сукупність нормативних актів, що регулюють відносини, які виникають у процесі інноваційної діяльності — практичних дій щодо реалізації інноваційних програм, проектів та розробок. Законодавство України у сфері інноваційної діяльності базується на Конституції України і складається з ряду законів України, таких як «Про інвестиційну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про наукову і науково-технічну експертизу» та інших законодавчих актів, що регулюють суспільні відносини у цій сфері. Вони визначають правові, економічні та організаційні

засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлюють пріоритетні напрями інноваційної діяльності, форми стимулювання державою інноваційних процесів, спрямованих на підтримку розвитку України інноваційним шляхом. Слід використовувати методи, які знайшли застосування як в адміністративному праві, так і в державному управлінні. Під методами адміністративного права слід розуміти офіційні способи нормативно-правового владного впливу держави та її органів на процеси суспільного та державного розвитку, на діяльність державних структур і конкретних посадових осіб у межах їхньої компетенції та в установленому порядку. Управління суспільством як системою, включаючи управління інноваційною діяльністю, принципово підпорядковується усім вимогам теорії систем. Однак в адміністративному праві, системний аналіз практично не застосовувався. В такому сенсі В. Б. Авер'янов розглядає методи як способи здійснення організуючого впливу у стосунках між суб'єктами та об'єктами управління. Системний підхід в адміністративному праві має спиратися на дослідження системи адміністративно-правового управління організацією та на системний підхід в аналізі її діяльності. Системний підхід передбачає розгляд будь-якого об'єкта як системи, а системність як загальну властивість матерії. У структурі сучасних системних досліджень виділяють три взаємозв'язані напрями: загальну теорію систем, системний підхід і системний аналіз. Одже основним завданням системного підходу є вираз принципів, понять і методів системних досліджень на рівні загальнонаукової методології. Системний аналіз в основному має справу з розробкою теоретико-методичних засобів досліджень, включаючи управління системами з урахуванням людського цілеспрямованого чинника. Загальна теорія систем за первинними задумами авторів повинна виступити як загальна наука про системи будь-яких типів, а системний підхід виступає як один із загальнонаукових методологічних напрямів. Він орієнтований не на яку-небудь спеціальну, а на науку в цілому, на інтеграцію досягнень наук, а також на досвід практичної діяльності, перш за все у сфері організації і управління складними організаційно-технічними системами. Разом з тим системний підхід, не претендуючи на філософську спільність висновків, виступає як одна із сполучних ланок між загальнофілософською методологією і методологіями спеціальних наук, наприклад адміністративного права, та їх складових. Системним аналізом фактично є певний тип наукової діяльності, направлений на дослідження та створення складних і надскладних об'єктів. Системою у сучасному розумінні є певна сукупність внутрішньовзаємозалежних частин, що утворює єдине ціле, яка набуває нових властивостей і рис, не притаманних утворюючим її елементам. Організаційна система визначається як сукупність внутрішньовзаємозалежних частин організації, що формує якусь цілісність. При цьому організаційна система має вихід — мету — і вхід, що гарантує зв'язок із зовнішнім середовищем, а також зворотний зв'язок. Підсистемою визначають сукупність взаємозв'язаних елементів, яка здатна виконати відносно незалежні функції, підцілі якої направлені на досягнення загальної мети системи. Назва підсистема підкреслює, що така частина системи повинна володіти деякими

властивостями системи (зокрема, властивістю цілісності). Розклавши систему на підсистеми, слід мати на увазі, що так само, як і при розбитті системи на елементи, виділення підсистем залежить від мети і може мінятися у міру її уточнення і розвитку уявлень про аналізовану систему.

Важливою складовою системи виступає зв'язок, він є принциповим для функціонування системи, забезпечує обмін між елементами системи речовиною, енергією і інформацією, тоді коли одиничним актом зв'язку виступає дія. Зв'язок — фактично це те, що сполучає елементи і властивості в системному процесі в ціле.

Таким чином, поняття «зв'язок» входить в будь-яке визначення системи і забезпечує виникнення і збереження її цілісних властивостей. Разом з тим зв'язок в якійсь мірі характеризується як обмеження міри свободи елементів, що входять в систему, бо, вступаючи в зв'язок один з одним елементи втрачають частину своїх властивостей, якими вони потенційно володіли б у вільному стані. Зв'язку можна характеризувати напрямом, силою (потужністю) і характером (виглядом). Дуже важливу роль у функціонуванні і моделюванні систем відіграє поняття зворотного зв'язку. Зворотний зв'язок може бути позитивним, коли зберігається тенденція змін, що відбуваються в системі, того чи іншого параметра, і негативною, коли вона протидіє тенденції зміни вихідного параметра, тобто коли зв'язок направлений на збереження необхідного значення цього параметра. Досить наглядно це можна продемонструвати для функціонування технопарків. Наприклад, є зв'язок технопарк — центральні органи виконавчої влади, де зв'язком виступає інноваційний проект. Зворотний зв'язок є основою саморегулювання, розвитку систем, пристосування їх до змінних умов існування.

Властивістю можна назвати якість, що характеризує параметри елемента або сукупності елементів. Якість є зовнішнім проявом внутрішнього стану і архітектури елемента або сукупності елементів. Крім того, якість включає також зовнішній прояв того способу, за допомогою якого отримують знання про елемент або сукупність елементів, ведуть за ним спостереження або за допомогою елемента вводять у процес. Властивість дає можливість описувати елементи системи або сукупності елементів системи кількісно, виражати їх в одиницях, що мають певну розмірність. Структура системи — це перш за все стійка і впорядкована у просторі та часі сукупність її елементів і зв'язків. Порядок входження елементів підсистеми та послідовність об'єднання підсистем в цілісну систему разом з самими елементами утворює структуру системи. Значення системного підходу в дослідженні організацій полягає в тому, що він дозволяє застосовувати універсальні закони розвитку, властиві різним системам, у конкретних умовах, досягаючи високої глибини розуміння суті та результативності в діяльності організації. Системний підхід до діяльності організації дозволяє осмислити те, чим займається організація, і забезпечити вертикальний зв'язок між різними процесами управління від стратегічного планування і бачення перспектив вищим керівництвом до оперативного управління лінійними керівниками і навіть безпосередньої діяльності кожного працівника.

Головна властивість системи — її цілісність, що виявляється в єднанні всіх складових елементів і додає цілому нові властивості й характеристики, не притаманні окремим елементам системи, і робить її відмінною від них. До властивостей системи також відноситься:

- ієрархічність структури, зв'язана з підпорядкуванням одних елементів іншим і багаторівневою організацією;
- наявність різноманітних зв'язків, як горизонтальних, так і вертикальних, або зворотного зв'язку;
- структурність, що характеризує визначену стійку організацію взаємозв'язку і взаємозалежності;
- множинність елементів, що характеризує повторюваність визначених елементів, що заснована на схожості окремих властивостей елементів цілого при збереженні деяких індивідуальних розходжень цих елементів.

Усю розмаїтість систем фахівці розділяють на дві великі групи матеріальних і абстрактних систем. У свою чергу матеріальні системи розділяють на живі і неживі (неорганічної природи). Живі системи можуть бути соціальними і несоціальними. Розрізняють також закриті та відкриті системи. Для відкритих систем ще характерна наявність взаємодії з навколишнім середовищем шляхом передачі інформації, енергії або безпосередньо речовини.

Матеріальні системи існують у реальному обсязі і часі. Розрізняють три види матеріальних систем: біологічні, механічні, соціальні. Кожна з цих систем може бути: штучною або природною, відкритою або закритою, твердою або м'якою; передбачуваною (із заздалегідь визначеним результатом, наприклад, інноваційний розвиток) або ймовірною (з погано прогнозованим результатом, наприклад, вибори). Абстрактні системи — це уможливлені уявлення образів або моделей матеріальних систем, що у свою чергу можна розділити на описові (логічні) і символічні (математичні).

Таким чином, характерними ознаками системи є: наявність сукупності окремих частин або елементів; взаємозв'язок елементів; наявність різних рівнів; ієрархічність і субординаційний зв'язок; зв'язок із зовнішнім середовищем; цілепокладання і цілеспрямованість; здатність зберігати основні параметри і характеристики в нових умовах зміненого навколишнього середовища (гомеостазис). Для соціальних систем властиві деякі власні особливості:

- 1) чітко позначена ціль;
- 2) підпорядкування задач окремих елементів системи загальній меті системи;
- 3) наявність задач для кожного елемента системи і загальної мети для цілого;
- 4) наявність визначених взаємин між елементами системи;
- 5) наявність органу управління в системі;
- 6) обов'язкове існування зворотного зв'язку;
- 7) функціонування елементів системи на основі розподілу ролей, обумовлених попередньою домовленістю, а не природною обумовленістю.

Отже, будь-яка адміністративна установа (процес) є системою, для управління і дослідження якої цілком доречним стає використання системного підходу

ду. В адміністративному праві фактор людського цілепокладання суттєво відрізняє його від усіх інших правових систем, а також живої та неживої природи в цілому. В суспільстві суб'єкт і об'єкт управління в рівній мірі володіють соціальною активністю. Суб'єкт управління не може ігнорувати реакцію об'єкта управління на власну діяльність. Тому загальні принципи однаково можуть бути застосовані до управління різними галузями суспільства, в тому числі й до управління інноваційними процесами і технопарковою діяльністю. До методів функціонування органів державної влади відносяться ті, за допомогою яких здійснюється державне управління, розробляються, приймаються та реалізуються владно-управлінські рішення. Хоча такі методи безпосередньо пов'язані з практичною реалізацією державної влади, її управлінським впливом на об'єкти управління відповідно до інтересів та волі держави, вони можуть бути використаними також для забезпечення реалізації цілей і функцій державного управління, оскільки в них містяться механізми встановлення взаємовідносин між суб'єктом і об'єктом державного управління, реалізації компетенції суб'єктів управління, цілеспрямованого впливу на суб'єкти управління для вирішення управлінських завдань згідно з владно-юридичними повноваженнями органів державної влади. Як відомо, методи функціонування органів державної влади можна кваліфікувати до прямого адміністративного або непрямого регулюючого впливу з боку органів державної влади на відповідні об'єкти управління незалежно від конкретної сфери суспільного життя. Тому методи управління інноваційними структурами (технопарками, технополісами тощо) відносяться саме до прямого адміністративного впливу як методи правового регулювання, переконання, примусу, публічного адміністрування, державного контролю тощо. Тоді як до непрямого регулюючого впливу відноситься виховання, демократизація управління, розміщення державних замовлень, розвиток правої та інноваційної культури тощо.

Таким чином, методом правового регулювання держава через власні органи здійснює вплив на суспільні відносини, дозволяючи їх учасникам діяти у правовому полі, надаючи їм відповідні права та накладаючи на них певні обов'язки, а також дає можливість вибору варіанта поведінки в межах, установлених правовими нормами. Методом державного контролю забезпечується дотримання законів та інших правових актів, що видаються державними органами. Цей метод має широкий системний діапазон застосування. Якщо інноваційну систему представити як сукупність взаємозв'язаних елементів, що здатна організувати і підтримувати необхідний стан інноваційного процесу, тоді значно легше говорити про використання системного аналізу в дослідженні як самого інноваційного процесу в цілому, так і технопарків та їх діяльності зокрема.

Література

1. Василенко М. Управління соціально-економічними процесами: нові виміри в розвитку українського суспільства // Людина і політика. — 2003. — № 4. — С. 3–10.